

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 13 Sayı: 69 Mart 2020 & Volume: 13 Issue: 69 March 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3996>

KÜRESELLEŞME VE ULUS-DEVLET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME* AN EVALUATION ON GLOBALIZATION AND NATION-STATE THE RELATIONSHIP

Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER**

Öz

1980'li yıllardan itibaren ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşanan değişimlerle; modern dönemin ve siyasette sınıf mücadelesinin giderek azaldığı, modernist ideolojilerin krize girdiği vb. düşünülmekte ve bu değişimlerin post-modernite dediğimiz yeni bir dönemi, yeni bir durumu ya da yeni bir toplumsal aşamayı yarattığı düşüncesi akademik ve kamusal söylem içinde ön plana çıkmıştır. Bu yüzyıl politikalarının büyük oranda devletin ideal boyutu ve gücü konularında süren tartışmalar etrafında şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tür tartışmalar arasında küreselleşme, kapitalizm, ulus-devlet, milliyetçilik, demokrasi ve sivil toplum gibi kavramlar ön plana çıkarak sorgulanmaya başlamıştır. Her bir kavrama yüklenen anlamlar, süreçler, unsurlar ve faydaları konusu özellikle ekonomi, siyaset, sosyoloji, felsefe gibi birçok bilim dalında tartışma konusu olup farklılık arz etmektedir. Düşünürler konuya ilişkin fikirlerini tartışma platformlarında ya da yazılarında dile getirmekte olup kapitalizmin geleceğini, küreselleşmenin sonuçlarını, demokrasinin çıkmazlarını vs. tartışmakta bu bağlamda üçüncü yol arayışları önem kazanmaktadır. 21. yüzyıla girildiğinde bu tartışmalar derinlik ve yoğunluk kazanmış, belirsizlik ve kriz ortamı durumu daha karmaşık hale getirmiştir. Bu çalışma ile çağdaş sosyoloji kuramcılarında Jürgen Habermas ile Anthony Giddens'in küreselleşme ve ulus-devlet ilişkisi üzerine söylemlerinden hareketle süreç değerlendirilmiş; her iki düşünürün ortak ve farklı yanları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus-devlet, Jürgen Habermas, Anthony Giddens.

Abstract

With the changes in the economic, political and cultural fields since the 1980s; the class struggle in the modern era and politics is gradually decreasing, modernist ideologies are in crisis, etc. is thought and the idea that these changes create a new period, a new situation or a new social stage, which we call post-modernity, has come to the fore in academic and public discourse. It would not be wrong to say that this century's policies are largely shaped around the ongoing debate on the state's ideal size and power. Among such discussions, concepts such as globalization, capitalism, nation-state, nationalism, democracy and civil society have come to the fore and started to be questioned. The subject of meanings, processes, factors and benefits attributed to each concept is a subject of discussion in many disciplines such as economics, politics, sociology, and philosophy. Thinkers are expressing their ideas on the topic in their discussion platforms or articles, and the future of capitalism, the consequences of globalization, the dead ends of democracy, etc. In this context, the search for a third way becomes more important. When the 21st century entered, these discussions gained depth and intensity, and the uncertainty and crisis environment made the situation more complicated. With this study, the process was evaluated based on the discourses of modern sociology theorist Jürgen Habermas and Anthony Giddens on globalization and the nation-state relationship; the common and different sides of both thinkers have been revealed.

Keywords: Globalization, Nation-state, Jürgen Habermas, Anthony Giddens.

* Bu çalışma, yazarın "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları'nın Rolü" (2009) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mgozubuyuk@ktu.edu.tr

Giriş

Yirminci yüzyıl iki dünya savaşına, bilim ve teknolojiye yaşanan devrimlere ve bunalım süreçlerine sahne olmuş ve gelindiği aşama itibarıyla geleceğe yönelik birçok tartışmaya zemin hazırlamıştır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda yaşanan değişimler; modern dönemin ve siyasette sınıf mücadelesinin giderek azaldığı, modernist ideolojilerin krize girdiği vb. düşünülmekte ve bu değişimlerin post-modernite dediğimiz yeni bir dönemi, yeni bir durumu ya da yeni bir toplumsal aşamayı yarattığı düşüncesi akademik ve kamusal söylem içinde ön plana çıkmıştır.

Bu yüzyıl politikalarının büyük oranda devletin ideal boyutu ve gücü konularında süren tartışmalar etrafında şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tür tartışmalar arasında küreselleşme, kapitalizm, ulus-devlet, milliyetçilik, demokrasi ve sivil toplum gibi kavramlar ön plana çıkarak sorgulanmaya başlamıştır. Her bir kavrama yüklenen anlamlar, süreçler, unsurlar ve faydaları konusu özellikle ekonomi, siyaset, sosyoloji, felsefe gibi birçok bilim dalında tartışma konusu olup farklılık arz etmektedir. Düşünürler konuya ilişkin fikirlerini tartışma platformlarında ya da yazılarında dile getirmekte olup kapitalizmin geleceğini, küreselleşmenin sonuçlarını, demokrasinin çıkmazlarını vs. tartışmakta bu bağlamda üçüncü yol arayışları önem kazanmaktadır. Yeni bir dünya düzeni mi kurulmaktadır? Bu yeni düzende siyasi, iktisadi ve sosyal yapılanma ne şekilde vuku bulacak ve varlığını nasıl devam ettirecektir? Bu gelişmeler karşısında üçüncü dünya ülkelerinin durumu nasıl olacaktır, gelişmeler nasıl bir yapılanmayı öngörmektedir? Uluslar-üstü yapılanmalar ne gibi sonuçlar doğuracak, ulus-devletlerin akıbeti ne olacaktır? Tüm bu sorular çerçevesinde tartışmalara devam edilmektedir. Düşünürlerin anlaştıkları ortak nokta ise dünyanın gidişatı hakkında belirsizliğin hâkim olduğudur. Bu belirsizlik ve kriz durumu içerisinde "üçüncü yol" arayışları öne çıkmakta ve dünyanın gidişatına bir yön ve biçim verilmek istenmektedir.

21. yüzyıla girildiğinde bu tartışmalar derinlik ve yoğunluk kazanmış, belirsizlik ve kriz ortamı durumu daha karmaşık hale getirmiştir. 21. yüzyılda küresel güç olma yolunda ilerleyen ülkelerin dünyanın jeopolitik dengelerini değiştirebileceği ve bunun potansiyel etkilerinin bütün dünyayı etkileyeceği tahmin edilmektedir (Yılmaz, 2013,12). Bu yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) süper güç olarak varlığı kabul edilmekle beraber, Çin'in hızla büyüyen ekonomisi, nüfus ve coğrafyasının sağlamış olduğu üstünlükle, önümüzdeki çeyrek asırlık dönemde ABD ile boy ölçüşecek duruma gelme aşamasında olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu gelişmelerle birlikte, ABD başta olmak üzere tüm Batılı ülkelerde, son beş yüz yıldır dünyaya hâkim olan Batı uygarlığının sonuna mı geldiği sorusu sorulmaya başlanmıştır (Demir, 2012, 208). 21.yüzyıl başlarında tarihe 11 Eylül vakası olarak geçen ve Dünya Ticaret Örgütü'nün yerle bir olması ile hafızalara kazınan olayın gerçekleşmesi ve bu tarihten itibaren dünyanın içinde bulunduğu krizin derinleşmesi, küresel ekonomik krizin tüm dünyayı etkisi altına alması dünya devletlerini, dünyanın gidişatı konusunda alınacak tedbirlerin olası etkilerini ve sonuçlarını sorgulamasını zorunlu hale getirmiştir.

Etkileri dünyanın en ucra yerinde bile hissedilebilen bu önemli değişim ve dönüşümler, küresel siyasetin biçimlenişini anlama ve yorumlamaya, yenedünya düzenini tanımlamaya yönelik yeni tezler ileri sürülmesine neden olmuştur. Bu tezler arasında, "uyumlu bir dünya"nın doğuşu varsayımından hareket edenler olduğu gibi dünyayı Batı-Doğu, Kuzey-Güney, Merkez-Çevre, Geleneksel-Modern ya da Gelişmiş-Gelişmekte olan gibi terimlerle çözümlenmeye çalışanlarda olmuştur. Dünyada tanınan 193 devlet olduğunu, dünya sisteminde tek önemli aktörler olarak devletlerin yer aldığını öne sürenlerin yanı sıra devletlerin de zayıflaması olgusunu göz önüne alarak "tam kaos" fikrini savunan kuramcılar da yorumlarda bulunmuşlardır. Yeni dünyayı açıklamada Soğuk Savaş sonrası dünyada en yaygın, en önemli ve en tehlikeli anlaşmazlıkların sosyal ya da ekonomik olarak tanımlanan gruplar ya da sınıflar arasında değil "medeniyetler¹" arasında ortaya çıkacağı savı da ileri sürülen tezler arasındadır.

Sonuç olarak, 21 yüzyıla da damgasını vuran, hemen her alanda etkinliğini gösteren küreselleşme olgusu ile ulus-devletin durumu, günümüzde sürekli tartışılan ve gündemden düşmeyen bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Bu çalışma ile çağdaş sosyoloji kuramcılarında Jürgen Habermas ile Anthony Giddens'in küreselleşme ve ulus-devlet ilişkisi üzerine söylemlerinden hareketle süreç değerlendirilecektir.

¹Huntington'un yeni dünya düzenini tanımlamak üzere öne sürdüğü "Medeniyetler Çatışması" tezi, son 10 yılda dünya ölçeğinde tartışılmış ve özellikle 11 Eylül sonrasında, gerek sosyal bilimlerin gerekse -ve daha büyük oranda- medyanın, olaylara yaklaşımında referans çerçevesi teşkil etmeye başlamış bir görüştür. Bkz: Samuel Huntington. (1996). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. Çev. M.Turhan ve Y.Z.C. Soydemir, İstanbul.

Küreselleşme ve Ulus-Devlet Kavramlarına Genel Bir Bakış

Küreselleşme, son yıllarda farklı anlam ve değişik nitelendirmelerle üzerinde en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik gibi çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle başlangıcının ne zaman olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konudaki görüşlerin üç olasılık üzerinde yoğunlaştığı ifade edilebilir. İlki; küreselleşmenin insanlığın tarihinden beri var olduğu, ancak son zamanlarda dinamik gelişmelerin etkisiyle artış gözlemlendiği; ikincisi küreselleşmenin kapitalizm ve modernleşmenin gelişmesiyle ortaya çıktığı ve hız kazandığı ve son görüş ise; küreselleşmenin kapitalizmin çözülmesi ile ortaya çıkan modern ötesi toplum olarak görülmesi sayılabilir (Ener ve Demircan, 2006, 200). 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlanan kavram, 1990'larda bilim insanlarının önemini kabul ettiği ekonomiden siyasete, sosyal politikadan kültüre, hemen hemen yeryüzünün her alanındaki değişimi ifade etmek için kullanılan popüler bir kavram haline gelmiştir.

Küreselleşmenin en derin anlamı karşılıklı bağımlılığa dayalı bir dünya düzeni ortaya çıkarmasıdır. Bu noktada, küreselleşme sürecinin yarattığı karşılıklı bağımlılıkla paralellik arz eden "zaman-mekân sıkışması" olgusuna değinmek gerekmektedir. David Harvey'in ortaya attığı bu kavram, küreselleşmenin günümüz dünyasındaki etkilerini net bir şekilde özetler niteliktedir. McLuhan'ın "küresel köy" şeklinde ifade ettiği haliyle, küreselleşme sürecinde özellikle teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte, günümüzde uzaklıklar eski anlamını yitirmiş, zaman ve mekân kavramı iç içe geçmiştir. Diğer taraftan dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan insanlar, küreselleşmenin toplumsal yapılar, ekonomik koşullar ve kültürel alanlarda yarattığı dönüşümlerden çok farklı şekillerde etkilenmektedirler. Bu yüzden küreselleşmenin asimetrik ilerleyen bir süreç olduğu söylenebilir. Nitekim küreselleşme, bazı kesimlerin refah içinde yaşayıp, birçoğunun ise sefalet ve umutsuzluğa sürüklendiği bir kazananlar ve kaybedenler dünyası yaratmıştır (Giddens, 2000, 22). Küreselleşme sürecinde toplumsal yapının değişimi, bireyin yaşantısını etkilemekte ve bu değişimin ortaya koyduğu yeni durumlar kurumsal yapıdaki birçok değişimi zorunlu hale getirmektedir. Bu bağlamda kaçınılmaz ve çok yönlü bir süreç olarak küreselleşme olgusunun ortaya koyduğu yeni toplumsal gelişmeler politik işleyiş açısından da yeni değerlendirmelere konu olmaktadır. Küreselleşme sürecinde bilginin, emeğin, finansın, sermayenin ve kültürel değerlerin sınır tanımaz bir şekilde hız ve akışkanlık kazanması sonucunda yeryüzünde artık birbirinden bağımsız ve dış dünyadan izole bir var oluş söz konusu değildir (Şen, 2008, 172).

1980'li yıllardan sonra varlığı tartışmasız kabul edilen küreselleşme olgusu ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sınır ötesi sermaye hareketleri gibi etkenlerden de beslenerek siyasi alanda da önemli değişimlere yol açmış ve küreselleşmenin yol açtığı gelişmelerin ulus devletini ve dönüşümünü hızlandırdığı bir sürece yol açtığı görülmektedir. Çeşitli boyutlarıyla gerek ulusal, gerekse uluslararası gelişmelere yön veren küreselleşme sürecinde, ulus devletinin durumu da bir tartışmaların odak noktası olmaktadır. Sosyologlar, kültürlerarası iletişim ve etkileşimin yoğun bir şekilde artmasına bağlı olarak kültürel manada giderek artan benzeşme ve buna tepki niteliğindeki farklılaşma eğilimleri üzerinde durmakta, modernite kaynaklı kültürel yapı ve politikaları (ulus ve millî kimlik başta olmak üzere) sorgulamaktadır. Ulus-devlet kavramı sosyolojik ve tarihsel temelleri olan bir kavramdır. Ulus, sosyolojik, etnik ve kültürel bir varlık, devlet olgusu ise jeo-politik ve siyasi bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Ulus-devlet, iki ayrı yapı olan ulus ve devleti sınırları belirlenmiş coğrafi alan içerisinde bütünleştirmektedir. Her ulus-devletin kendine özgü yapısı bulunmaktadır. Bu ayırt edici özellikler öze dair bir farklılıktan ziyade uygulamadaki farklılıkları göstermektedir (Brubaker, 2009, 56).

Ulus-devletin, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, küresel ölçekte yaygınlığa ulaşmış bir siyasi yapılanma modeli olduğu söylenebilir. Öncelikle, Avrupa'da, feodal nitelikteki siyasi düzenden merkezi devlet yapısına bağlı yeni bir siyasi düzene geçişte kurgulandığı ve bu kurgunun daha sonraki aşamalarda, keşifler ve sömürgeleştirme hareketleri sonucunda, yine Avrupalılar tarafından, dünyanın diğer köşelerine ihraç edildiğine dikkat çekilir (Erözden, 1997, 9). Avrupa merkezli ulus-devlet kurgusunun anlaşılabilirliği için ulus-devletlerin tarih sahnesine çıktığı 1648 tarihinde imzalanan Vestfalya (Westphalia) antlaşmasına dönmek gerekmektedir. Mezhep çekişmesinden kaynaklanan Otuz Yıl Savaşları, Almanya ve müttefiki olan İspanya ile Fransa ve müttefikleri (İsveç, Danimarka) arasında tam 30 yıl sürmüş ve 1648'de Vestfalyen Barışı ile sonuçlanmıştır. Bu barış sadece Protestan ve Katolik devletçikler arasında bir barışı getirmekle kalmamıştır, aynı zamanda da modern Avrupa'nın diplomasi sistemini, devletler arasındaki ilişkiler sistemini, Roma hukuk ilişkilerine göre tanzim eden bir anlaşma olmuştur (Ortaylı, 1999, 8). Diğer bir deyişle bu antlaşma, egemen devletlerden kurulu bir "uluslararası devletler toplumu" nun ortaya çıkışına sebep olmuş ve güvenlik ile ulusal çıkarı eş gören bir uluslararası ilişkiler anlayışı yaratmıştır. Ulusal/uluslararası, iç politika/dış politika, dünya politikası/dünya ekonomisi, içerisi/dışarı, kimlik/fark, benlik/öteki ve benzeri karşıtlıkların yaratılması yoluyla uluslararası ilişkilerin özgüllük kazandığını ifade

eden Keyman (2006, 23), 1648 Vestfalyen anlaşmasıyla kurulan bu uluslararası ilişkiler anlayışının Soğuk Savaşın bitimine kadar hegemonik kaldığını söyler. 1946-1991 arası dönem Soğuk Savaş dönemi (Armaoğlu, 1999, 220) olarak kabul edilmekte olup bu dönemde yeni bir sistem olarak iki kutuplu uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Güçler dengesine dayalı bu iki kutuplu düzenin yıkılması ile birlikte Vestfalyen modeli de krize girmiştir.

Post Vestfalya döneminde ise uluslararası sahne de aktörler sadece aktör ulus-devletler olmadıkları gibi, yine ortaya çıkan yeni aktörler ulus-devleti alt edebilecek ya da onunla başa baş rekabet edebilecek özelliktedirler. Bağlamda artık güncel sistematik yapılanmada, aktör ulus-devletlerin yanı sıra, uluslararası örgütleri (BM, NATO vs. gibi), ulusüstü (Avrupa Birliği gibi) ve ulusaltı yapıları (Kanada'daki Quebec ve İspanya'daki Katalonya gibi), hükümet dışı örgütleri (Oxfam, MSF, ACF vb.), uluslararası şirketler (Ford, Chrysler gibi), illegal örgütleri (FARC, El Kaide gibi) ve en temel birim olan bireyleri kabul etmek mümkündür (Sevim, 2006, 110).

Küreselleşme olgusunun zaman ve mekân olgularını yeniden düzenlediği varsayıldığında çok-zamanlı ve çok-mekânlı bir Post Vestfalyen düzen içerisinde bulunduğunu belirtmek mümkündür (Sevim, 2006). Vestfalyen dönemde ulus-devlet çerçevesinde somutlaşan "sınır", "coğrafi mesafe", "mutlak egemenlik", "devlet ve birey arasındaki iktidar diyalektiği" gibi kavramların, Post Vestfalyen dönemde teknoloji faktoriyeliyle gitgide muğlâk hale geldiğini ve yine zaman kavramının göreceli bir özelliğe büründüğünü belirtmek de uygun olacaktır. Dolayısıyla, muğlâk hale gelen "sınır", "egemenlik", "iktidar" gibi kavramların bir coğrafyada/toprak parçasında teknoloji faktörünün hacim ve hız kazanmasıyla, bu coğrafya/toprak parçası üzerinden geçen bilgi, ideoloji, nesne, sermaye ve kişilerin hareketinin günden güne daha da hız kazandığı ve bunlar üzerindeki "denetim" ve "düzenlemenin" Vestfalyen dönemin dominant aktörleri olan devletler için daha zor olduğunu vurgulamak gerekir (Sevim, 2006, 116).

Sonuçta, Post-Vestfalyen dönemde, on yedinci yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkan ve o zamanın gerçekleriyle örtüşen Vestfalya dönemi aktörler arası genel uzlaşmanın bugünün gerçekleriyle kolay kolay örtüşmediği fark edilmektedir. Özellikle de 11 Eylül 2001'de ABD'de meydana gelen olaylar ve bunun sonrasında ortaya çıkan sistematik yapıdaki aktörlerin eylemleri, artık Vestfalyen dönemin gerçeklerini bir nevi kadük kılmaya yönelik işleyen dönüşüm sürecini daha belirgin kılmıştır.

Jurgen Habermas'ın Küreselleşme ve Ulus-Devlet İlişkisi Üzerine Görüşleri

Milli-devletlerin oluşumunun feodal yapının çözülmesiyle ortaya çıktığını söyleyen Habermas, 11. y.y.'dan itibaren belirmeye başlayan bu yapının 17.y.y.'ın ortalarına doğru tamamlanmaya başladığını ve Otuz Yıl Savaşları'nın ardından imzalanan 1648 Vestfalya Antlaşması ile birlikte Avrupa'daki milletlerarası düzenin siyasi birimi haline geldiğini belirtir (Habermas, 2002, 8).

Bir değer yargısı veya ahlak öğretisi olmaktan ziyade sermaye ilişkilerini içeren küreselleşmenin, milli devletlerle olan münasebetinin ne anlama geldiği sorusu üzerinde kafa yoran Habermas, küreselleşme kavramı ile devam etmekte olan bir süreci kastederek, küreselleşmeyi ulaşım, iletişim ve mübadele münasebetlerinin milli sınırlardan taşacak şekilde yoğunlaşması ve çapının büyümesi olarak ifade etmektedir. Ona göre, demiryolu, buharlı gemi ve telgraf 19. yüzyılda ulaşım ve mal nakliyesini ayrıca bilgi akışı ve mübadelesini nasıl yoğunlaştırıp hızlandırmışsa, bugün uydu tekniği, hava ulaşımı ve dijital iletişimde aynı şekilde geniş ve yoğun ilişkiler şebekesi doğurmuştur (Habermas, 2002, 83).

Habermas ulus devletin temelini hukukun egemenliği ve kitlesel kamu hareketlerine bağlamaktadır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren sistemi değişikliğe uğratacak bir takım sebeplerin ortaya çıktığını;-göç, meşruiyet yitimi ve bilgi yapılarında meydana gelen değişimler- söyleyen Habermas, bunlarla birlikte milli-devlet olgusunun genel sistem içerisinde yıprandığını ve tahrip edildiğini ileri sürer. O, post-modern görüş, farklılıkların yaşanması ve melez kültürlerin yaşaması gerektiğini ileri sürerek, modern kültürlerin, modern dönemin temel egemenlik birimi olan milli-devlet yapılarını da alttan alta yıprattığını: çok-kültürlülük ve öteki kavramlarının yoğun biçimde tartışmalara dahil olması ile modern devlet yapılarının çimento unsuru görülen milletin çözülmeye, çatırdamaya ve yıkılmaya başladığını iddia etmektedir. Ona göre, insanların, artık hangi millete mensup olduğu önemini yitirmekte ve sivil toplum adlandırması ile birlikte, milletler-üstü bir kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır (Habermas, 2002,19).

Ulus-devletin şu sıralar, tarihte elde ettiği kazanımlarının bilinciyle kimliğinde ısrarla direnmekte olduğunu çünkü küreselleşme sürecinin onu hızla solladığını ve güçten düşürmekte olduğunu ifade eder. Ona göre, ulus-devlet politikası hala toplumunu elverdiğince koruyarak, siyasi çerçeve koşullarından ileri derece de kopmuş, dünya çapında seyreden ekonomik dinamizmin sistemli buyruklarına ve yan sonuçlarına ayak uydurmaya çalışmaktadır. Oysa kendini aşması ve uluslar-üstü düzeyde medeni haklarını kullanma kapasitesini yapılandırmak için girişimlerde bulunması gerekmektedir (Habermas, 1996, 32).

O, modern kapitalizmin hiçbir zaman, devlet yapılarının nasıl bir kimliğe ve ideolojiye sahip olduğuna bakmadığını söyler. Ona göre, herhangi bir devlet kurumunun totaliter olması, faşizan olması; teokrasi ve demokrasi ile yönetiliyor olması önemli değildir. Kendine has yasalara sahip olan bu sistem için tek genel geçer unsur; mevcut devlet yapısının; işleyişi, kanunları ve müesseseleri vasıtası ile ülke içi pazar ve piyasasında, kapitalizmin rahat dolaşımına ve sınırsız kar birikimine engel çıkartıp çıkartmadığı ve kendisine alternatif teşkil edecek herhangi bir oluşuma karşı devlet yaptırımlarını kullanarak, bu yapılanmalara ket vurup vurmadığıdır (Habermas, 2002, 11-12). Kapitalizmin bugün yaşadığı önlenemez yükselişi, küreselleşme olgusuyla yeniden başlamış görünmektedir. Kapitalist ekonomik sistem, zengin ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki yapısal eşitsizliklerin sürmesi, uçurumlar, devletlerarası denge, küreselleşme kavramı ortaya çıkmadan önce de dünyada var olan sorunları oluşturmuştur. Ancak Habermas 21. yüzyıla -küreselleşme çağıyla- ekonomisi güçlü devletlerin bile küresel kapitalizm karşısında çoğu zaman eli kolu bağlı kaldığını düşünmektedir (Habermas, 2002: 59).

Habermas modern dünya sisteminin geçerli siyasi birimi olan milli-devlet yapıları ile kapitalist sistem arasındaki ilişkileri irdeleyerek şunları söyler: “Ulus-aşırı şirketler güçlü devlet kurumları, özellikle de merkez alanlarda güçlü devlet kurumları olmadan faaliyet yürütemezler, güvenliklerini sağlayamazlar, nispi tekeller oluşturamazlar ve rekabet edemezler. Güçlü devlet yapıları; kapitalizmin garantisi, yaşama alanı ve büyük karların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahip unsurlarıdır. Güçlü devlet yapıları olmaksızın, sermayenin sonsuz birikimi önemli değildir” (Habermas, 2002, 11). Bu meyanda, Habermas, milli devletin müesseseleşmiş bu biçiminin yetmişli yılların sonlarından itibaren gittikçe artan bir şekilde küreselleşme baskısına maruz kaldığını ileri sürer. Geçmişte milli iktisatlar devlet sınırları içinde yer alırken şimdi artık devletler pazarların içine yerleştirilmiş durumdadır (Habermas, 2002, 11). Kısaca, modern dünya sisteminin geçerli siyasi birimi olan milli-devlet yapıları ve kapitalist sistem arasındaki ilişkilerin yeni bir biçim almaya doğru gittiğini savunur.

Sistemi böyle bir değişikliğe zorlayan sebepleri irdeleyen Habermas, bunların başında dünya ölçeğinde yaşanan dengesiz gelişmenin sonucu olarak, ülkeler-arası göç olgusunun yoğun bir biçimde artışını görmekte ve göç- alan ve göç-veren devletler içinde bunu problemlili olduğunu ileri sürmektedir. İkinci olarak ulus devletlerin küresel çağda yaşadığı meşruiyet krizidir. Ona göre, insanlar mevcut sistemlerin kendilerine vaat ettiği rahatlık ve güveni, uzun vadede bulamayınca, sisteme yönelik eleştirileri yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır. Geleceğin yerini belirsizlik, umudun yerini kaygının alması, insanların devletten bekledikleri asgari hizmetlerin (eğitim, sağlık, iaşe vb.) karşılanamaması yerini tedirginliğe ve huzursuzluğa bırakmıştır (2002, 14). Bu durum ise önceleri, baştaki mevcut hükümete veya parti liderlerinin yeteneksizliğine bağlansa da zamanla bizzat devletin kendisinin sorgulanmasına sebep olmuştur (Habermas, 2002, 14).

Habermas, milli devletin iktidar kaybını ortaya koyan üç unsuru şu şekilde belirtir: a) Devletin kontrol kabiliyeti ve gücünü yitirmesi, (b) karar mekanizmasında meydana gelen meşruiyet eksikliği ve (c) devletin meşruiyet temin edici idari ve düzenleme hizmetleri sunmadaki yetersizliği (Habermas, 2002, 27). Diğer bir husus, bugüne kadar gelmiş olan bilgi yapılarında yaşanan değişimlerdir. Habermas, paradigmanın değişikliğe uğradığını ve yeni bir biçim almaya doğru gittiğini söyleyerek Galileo ve Newton’un temellerini attığı mekanik evren tasavvurlu bilgi yapısının, yirminci yüzyılın başlarından itibaren düşüşe geçtiğini ileri sürer. Bu kapsamda, dünyada, büyük güç merkezlerine sahip olan devletlerin, modernizm paradigması üzerine bina ettikleri emperyalist söylemin bittiğini merkezi devletlerin, tüm bu gelişmelerin ışığında sistemlerinin devamı ve istikrarı için yeniden bir kavramsallaştırma sürecine girmelerinin kaçınılmaz olduğunu vurgular (Habermas, 2002, 18). Post-modernizm, sivil toplum ve küreselleşmenin de bu kavramsallaştırma faaliyetlerinin sonucu ortaya çıkmış söylemler olduklarına dikkat çeker. Sonuçta, göç, meşruiyet yitimi ve bilgi yapılarında yaşanan bu değişimlerin milli-devlet olgusunun genel sistemi içersinde yıprandığını ve tahrip edildiğini söyler.

‘Küreselleşme’ parolası altında dikkatleri üzerine çeken yeni gelişimin, tarihi terkibi köklü bir değişime uğratmakta olduğunu bu terkinin, kendini devlet, toplum ve iktisadın aynı milli sınırlar dâhilinde bir arada gelişmesi olarak gösterdiğini ileri süren Habermas, önceleri milletler arası iktisat sisteminde, ticari münasebetleri iç ve dış ticaret diye ayıran sınırları devletlerin tespit ettiğini ancak pazarların küreselleşmesi ile birlikte bu milletler-arası iktisadi sistemin, artık milletler-üstü iktisada dönüşmeye başladığına dikkat çeker (Habermas, 2002, 26-36).

“Siyasetin küreselleşme sonucu iktidarsızlaşması” sloganı açıklanmaya muhtaç ancak kafadan uydurulmuş bir slogan olmaktan uzak gören Habermas, milli devletlerin, kendi sınırları içinde kontrol imkânını kaybetmiş teritoryal hükümdarlar çizmesine karşı retorik stratejiler oluşturulmaya başlandığını dile getirir (Habermas, 2002, 103).

Küreselleşme taraftarları ile aleyhinde olan tartışmaların üçüncü yol arayışına sevkettiğine işaret eden Habermas, bu arayışın bir müdafaa bir de ofansif nitelikli biçimde olduğunu söylemekte ve her iki anlayışı şu şekilde özetlemektedir (Habermas, 2002, 103-104): ilk grup bütün dünyada artık herhangi bir tahdit ve sınırlama altında bulunmayan kapitalizmin evcilleştirilemeyeceği, ancak milli sınırlar içinde esnetilebileceği fikrinden yola çıkmaktadır, diğer grup ise siyasetin sevk ve idaresinden kurtulmuş olan pazarlarla ancak, milletler-üstü düzlemde uygulanacak etkin politikalarla başedebileceğine inanmakta bu tip polititikalardan gerekliliğini ileri sürmektedir.

Üçüncü yol arayışı perspektifinin hareket noktası ise siyasetin pazarlardan, pazarların mantığından öncelikli olduğu ve olması gerektiği fikridir. Devletin sosyal devlet teçhizatından soyundurulması ile milli devletin güçlendirilmesi ikilemi dışında kalan ve başka çıkış yolları bulmaya çalışan arayışların, dikkatleri milli devletlerin yitirdiği işlevleri ikame edebilecek niteliklere sahip daha büyük siyasi birimlere ve milletlerüstü rejimlere çevirmekte olduğunu ve milli devletin ötesinde kurulabilecek bir demokrasinin ilk emsalini Avrupa Birliği oluşturmakta olduğunu söyler (Habermas, 2002, 36). Habermas, oluşturulan her uluslar üstü birlikteliğin politik aktörlerin rolünü azalttığını, ancak bu yolla uygun bir politika yardımıyla uluslar üstü ekonomi sistemin küresel güçlerle bağlayıcı anlaşmalar yapabileceğini düşünür. Yani onun tabiriyle “küresel çapta aktif olabilecek ve işbirliği yapabilecek aktörler kulübü oluşmaktadır” (Habermas, 2002, 67).

Sonuç olarak, Habermas, kısa vadede milli-devletin ortadan kalkmasının mümkün olmadığını ancak orta ve uzun vadede ise ulus-devlet yapılarında bir değişiklik yaşanacağı hatta ortadan kalkacağını kaçınılmaz olduğunu sanır. Diğer bir deyişle, modern dünya sisteminin geçerli siyasi birimi olan milli-devlet yapıları ve kapitalist sistem arasındaki ilişkileri açıklarken “güçlü devlet” yapılarının olması gerektiğini savunur ancak bu uzun vade de önemini yitirecektir.

Anthony Giddens’in Küreselleşme ve Ulus Devlet İlişkisi Üzerine Görüşleri

“Üçüncü Yol” çalışmasıyla İngiliz siyaseti üzerinde etkili olan Anthony Giddens, bugün “küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığı”nı söyleyerek küreselleşmenin tek yönlü bir süreç olmadığını karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesi olduğunu ifade eder (Giddens, 2000a, 25).

Giddens küreselleşmenin millerce uzak yerleşimleri birbirlerine, yerel oluşumların ötedeki olaylarla biçimlendirdiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabileceğini ileri sürer (Giddens, 2004a, 69). Giddens şu anda köklü bir tarihsel değişim döneminden geçtiğimize inanmamızı sağlayacak kadar geçerli ve nesnel nedenler olduğunu söyleyerek (Giddens, 2000a, 20) bugün bizi etkileyen değişikliklerin, yeryüzünün herhangi bir bölgesiyle sınırlı olmayıp daha şimdiden hemen hemen her yeri kapsamakta olduğunu ifade eder.

Giddens’in yorumlarından küreselleşmenin farklı zamanlarda ve şiddetlerde küresel ölçekte yaşandığı anlaşılmaktadır. Ona göre, modern çağda, zaman-mekan mesafelenmesinin ölçeği önceki tüm zamanlardan yüksektir ve bunla örtüşür şekilde yerel ve mesafeli toplumsal biçim ve olayların arası ‘gergin’ hale gelmektedir. Küreselleşme, esas olarak, farklı toplumsal bağlamlar ve bölgeler arasındaki bağlanma kipleri ile tüm dünya yüzeyi boyunca bir şebeke oluşturduğu ölçüde bu gerilme sürecine gönderme yapar. Böylece küreselleşme uzak yerellikleri yerel olayların millerce ötedeki olaylar tarafından biçimlendirildiği bağlantılar kuran dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlanabilir (Giddens 2000b: 81).

Küreselleşme ile ilgili kuramsal tartışmaların küreselleşmenin daha çok ortaya çıkardığı sonuçlar üzerinde odaklandığına dikkat çeken Giddens (Giddens, 2000c, 20-21), küreselleşme konusunda alevlenen tartışmalarda farklı düşünürlerin birbirlerine tamamen zıt görüşler benimsediklerini söyleyerek küreselleşmeyi açıklamaya yönelik yaklaşımları iki ana başlık altında toplar (Giddens, 2000c, 40): ilki, küreselleşme olgusunu tartışmalı bir olgu olarak ele alan “şüpheciler”dir, bunlar; küreselleşmenin tamamıyla bir mit olduğunu ya da çoğunlukla uzun-süreli yönelimlerin bir devamı olduğunu ileri sürerler. Diğer grubu oluşturan “radikallere” göre ise, küreselleşme sonuçları açısından her yerde hissedilebilen tamamen gerçek bir olgudur.

Giddens’a göre radikaller/aşırı küreselleşmeciler olarak adlandırılan grup küreselleşmenin tamamen gerçek olduğunu ve etkisinin istisnasız her yerde hissedilebileceğini iddia ederler (Giddens 2012: 95). Onlara göre küreselleşme dünyanın geleceği için zorunlu bir sonuçtur ve küresel yeni dünya düzeninin olanaklarından yararlanılması gerekmektedir.

Küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan ve şüpheciler/kuşkucular olarak adlandırılan bu gruba göre, küreselleşme kuru güdültüden ibarettir. Diğer bir deyişle, küreselleşme, beklenilmeyen bir şey değildir;

sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafında abartılarak bir efsane haline getirilmiştir. Giddens'in deyişiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar (Giddens, 1999, 56). Şüpheliler, bugün ülkeler arasındaki temasın eskisine oranla daha fazla olduğu konusunda hemfikirdirler (Giddens, 2012, 93). Ancak onlar için, dünya ekonomisi geçmişte olduğundan daha az bütünleşmiştir. Dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir. Yine bu grup, dünya ekonomisi içerisindeki eşitsizliğe dikkat çekerek, bunun dünyada neo-liberallerin dediği gibi, küresel bir uygarlığın doğuşundan ziyade, kökten dinciliğin ya da saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını ileri sürerler. Ayrıca şüpheliler, küreselleşme sürecinin ekonomik ya da teknolojik gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bir olgu olmaktan ziyade, bir ideolojik tutum olduğunu iddia ediyorlar.

Onlar geçmiş ile gelecek arasındaki devamlılığa vurgu yaparak, küresel ekonominin sağladığı yararlar, kazandırdığı deneyimler ve getirdiği musibetlerin ne olursa olsun, önceki dönemlerde varolan ekonomiden özellikle farklı bir şey olmadığını savunurlar (Giddens, 2000, 20). Diğer bir deyişle, yaşadığımız dünyada hiçbir şeyin yeni olmadığını iddia ederler. Öyleki, küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala bir çok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia ediyorlar. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, yüz yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia ediyorlar. Kısacası, küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmiyorlar. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını zamanın ideoloji haline gelmesine bağlıyorlar.

Giddens, küresel ekonomi içinde farklı ulusal ekonomiler ve bununla birlikte ulusal ekonomi yönetiminin yerel stratejilerinin giderek birbiriyle olan bağlantılarını yitirmekte olduğu görüşüne Hirst ve Thompson'un karşı çıktığını söyleyerek (Giddens, 2000, 41) pek çok ticaretin bölgesel planda etkinliğini muhafaza ettiğine işaret eder. Fakat bununla birlikte, ekonomik küreselleşmenin bir realite oluşturmakta olduğunu ve daha önceki yılların bir devamı ya da daha önceki yıllara dönüş niteliği taşımadığına dikkat çeker (Giddens 2000, 42).

Giddens gerek küreselleşme tarafları gerek karşıtlarının küreselleşme olgusuna hemen hemen yalnızca ekonomik açıdan baktıklarına dikkat çekerek, bu iki bakış açısının da yetersiz olduğunu çünkü küreselleşmenin ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel bir olgu olduğunu da ifade eder. Dolayısıyla, Giddens, küreselleşmenin sadece serbest ticaretin söz konusu olduğu bir kapsam olarak onaylanmaması gerektiğini söyler. Bu bağlamda, kavram her ne kadar ekonomik terimlerle birlikte anılsa da siyasal ve sosyal etkileri de göz ardı edilemez. Ona göre, serbest ticaret ekonomik gelişmenin motoru olabilir, fakat toplumsal ve kültürel bağlamda piyasaların yıkıcı gücü haline getirildiği takdirde, olası daha geniş kapsamlı sonuçları incelemeyi gerektirecektir (Giddens, 2000, 75). Buna ilaveten, Giddens, küreselleşmenin sadece ya da öncelikle ülkelerin ekonomik açıdan karşılıklı bağımlılıkları anlamına gelmediğini, fakat içinde yaşadığımız dönemde zamanın ve mekânın dönüşümüyle ilgili bir kavram olduğunu söyler (Giddens, 2000, 42).

Ona göre, küreselleşme modernitenin bir sonucudur ve bu süreç, kapitalist modernitenin dayandığı ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerin dünya çapında yaygınlaşmasından başka bir şey değildir. Küreselleşme, uzak yerleşimleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Yerel oluşumlar binlerce millik uzaktaki olaylarla şekillenmektedir. Ama küreselleşme sadece "orada" bireyden uzak yerlerde olan şeylerle ilgili değildir. Küreselleşme aynı zamanda "burada" fenomeni olup, yaşamımızın mahrem ve kişisel yönlerini de etkilemektedir (Giddens, 2000, 45).

Küreselleşmeye yönelik açıklamalara Giddens'in ikili sınıflandırmasına ek olarak üçüncü bir başlık ekleyen Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton "dönüşümcüler" adını verdiği sınıflama ile küreselleşmeyi bir tarihsel süreç olarak ele alarak olumlu ve olumsuz noktaları ile açıklayan gruba yer verir. Giddens'in de dahil olduğu ve "dönüşümcüler" diye nitelendirilen üçüncü grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki ana siyasal güç olarak görmektedir (Held ve McGrew, 2008, 35). Dönüşümcüler çağdaş küresel etkileşimlerin sonuçlarının karmaşık, çeşitli ve tahmin edilemez olduğunu, ayrıca beklenmedik ve istenmeyen sonuçları da beraberinde getirebileceğini ileri sürmektedirler (Geleksi, 2003,41).

Onlara göre, küresel düzen dönüşüm geçirmektedir ve bu süreçte pek çok eski kalıp varlığını bugün de sürdürmektedir. Tek yönlü bir süreç olmayan küreselleşme, görüntülerin, bilginin ve etkilerin iki yönlü akımı olarak görülmektedir. Dönüşümcüler, bugünkü küreselleşme düzeyinin içsel ve dışsal, yurtiçi ve uluslararası alanlar arasındaki kurulu sınırları yok ediyor olduğunu düşünmektedir (Giddens, 2012: 95). Bu

yeni düzene ayak uydurmaya çalışan toplumlar, kurumlar ve bireyler, daha eski yapıların sarsıldığı bağlamlarda yollarını bulmak zorundalar (Giddens, 2012, 95).

Tüm bu görüşler içinde kimin görüşünün daha gerçeğe yakın olduğu sorusuna Giddens (2012: 96), kesinlikle dönüşümcülerin diyerek cevap vermektedir. Ona göre, şüpheciler, dünyanın yaşadığı değişmeyi küçümsedikleri; radikaller veya aşırı küreselleşmeciler ise küreselleşmeyi fazlasıyla ekonomik ve tek yönlü bir süreç şeklinde görme eğiliminde oldukları için hatalıdır. Dolayısıyla, küreselleşme birbiri içine geçmiş sayısız küresel ağın ürünü olarak görülmeli ve ülkelerin egemenliklerini yitiriyor gibi görülmelerinden ziyade toprak temeline dayanmayan yeni ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimlerine yanıt olarak yeniden yapıyor şeklinde kabul edilmelidir.

Küreselleşme ve ulus-devlet bağlamında Giddens'in İngiltere siyasi çizgisini belirleyen ve Thatcherizm olarak bilinen, eski sosyalist anlayıştan ve bu arada da uluslaştırma ile planlı ekonomik girişim anlayışından uzaklaşma olarak formüle edilen politik görüşü revizyon ederek kavramsallaştırdığı Üçüncü Yol Politikaları² önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü "Üçüncü Yol", küreselleşmeye bağlı olarak dönüşen dünyadaki siyasal açmazlardan, dolayısıyla ulus-devlet krizinden çıkış arayışı olarak nitelenebilir. "Üçüncü Yol" politikalarının temel hedefi vatandaşların zamanında yaşanan, küreselleşme, kişisel yaşamdaki dönüşümler ve doğayla ilişki bağlamında ortaya çıkan önemli değişimler yoluyla kendi yaşam yollarını çizebilmelerine yardımcı olmaktır (Giddens, 2000b, 29). Bu bağlamda "üçüncü yol" savunucularının rolü yurttaşlarının küreselleşmeye karşı mücadele etmelerine yardım etmek değil, küreselleşmeyle yaşamalarına yardım etmektir (Dixon, 2000). Ona göre; klasik sosyoloji teorileri günümüz toplumlarını ve ulus-devlet yapısını açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu yüzden, ulus-devlet kavramına çok fazla önem vermiş ve bu konuda çalışarak yeni bir devlet kuramı ortaya koymaya çalışmıştır. O, Weber'in devlet tanımına son derece benzer biçimde ulus devletleri "bir toplumun yöneticilerinin başarılı bir şekilde, şiddet araçlarının (ordu ve polis) denetimini tek elde topladıkları ve bu denetimin, sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yönetimlerini destekleyen başlıca yaptırım olduğu, siyasi yönetim kurumlarını kapsayan bir devlet olarak" tanımlamaktadır (Giddens, 2005, 146).

Ona göre modern toplumları geleneksel toplumlardan ayıran en önemli özellik; modern toplumların ve modern kurumların oluşumunu sağlayan ulus-devlettir. Ulus-devletler, geleneksel devletlerdeki kentlerin yerine geçmiştir. Ulus-devlet aynı zamanda kapitalist düzeni ve yeni bir siyasal sistemi yaratmıştır. Böylece, geleneksel devletlerden politik, ekonomik, askeri ve yönetsel bakımdan oldukça farklı bir sisteme sahip olarak ortaya çıkan ulus-devletler; toplumsal yapıyı da değiştirmiştir.

Giddens, ulus-devletin modern dünyadaki evrensel kapsamını ana hatlarıyla açıklamanın zor olmadığını söyleyerek üç ana tip faktörün mevcut olduğunu belirtir. Bunlardan ilkinin, köken olarak Avrupa ulus-devlette gelişen endüstriyel ve askeri gücün birleşimi olarak açıklar. İkinci faktörü ulus-devletin belirleyici ana özelliklerinden birisi olduğunu iddia ettiği devletin idari gücünün muazzam yayılmasında bulur. Ve son olarak üçüncü etkiyi ulus-devletlere mal edilen genel özelliklerden türemiş olmayan fakat yine de modern dünyanın gelişmesinin yolunu kesin biçimde etkileyen buna bağlı bir seri gelişme ile ilgili olarak açıklar (Giddens, 2005, 334). Kısaca, ulus-devletlerin ortaya çıkışında etkili olan faktörler; endüstriyel ve askeri güç; ulus-devletin yönetim organizasyon biçiminin bütün dünyada kabul görmesi ve sonuncusu tarihsel gelişim faktörü olarak özetlenebilir.

O, ulus-devletlerin ortaya çıkmasındaki temel nedeni kapitalizm ile birlikte, savaşlara ve şiddetin tekelleşmesine bağlamaktadır. Tarihsel materyalizmin genel kabulündeki gibi devletin bir maddi üretim aygıtı olarak ortaya çıkmasını kabul ederken, askeri araçtan da önemli bir öge olarak bahseder. Zira bu maddi üretim aygıtının ortaya çıkabilmesi için öncelikle belirli bir alandaki nüfusun gözetlenmesi ve onu koordine edecek bilgi ve gücün oluşturulması gerekmektedir. Giddens buna Foucault'u çağrıştıran bir biçimde gözetleme aygıtı adını vermekte ve kavramı "bilgi denetimi ve bazı grupların faaliyetlerinin diğerleri tarafından denetlenmesi" olarak düşünmektedir. Geleneksel devletlerden modern devletlere gelişen egemenlik fikrinin "kişisel olmayan bir iktidarın" varlığı ile kendi kendini gözetleyen, denetleyen ve

²"Sosyal Demokrasinin Yenilenmesi" alt başlığını taşıyan "Üçüncü Yol" isimli eser Giddens'in tanımıyla "genç dönem modern" de karşılaşılan problemlere yeni çözüm önerilerinden bahsetmekte, sosyal demokrasi ve yeni sağ liberal görüşlerin modern sonrası dönemde ortaya çıkan toplumsal değişimler karşısında politika üretmedikleri ve problemleri çözümsüzlüklere terk ettiklerini ve bu çerçevede yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedir. Politikada bir "üçüncü yol" bulma fikri yakın zamanlarda sadece Birleşik Krallık'ta değil, aynı zamanda Birleşik Devletler'de, Kıta Avrupası'nda ve Latin Amerika'da son derece yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Üçüncü yol ne anlama gelmektedir? Bu kavramın savunucuları ortak bir tanımda buluşmamaktadır ve eleştirilenler de bunun olabileceğine dair kuşku beslemektedirler. Giddens üçüncü bir yol fikrini geliştirmenin modern politikada bir olasılık değil, aynı zamanda bir zorunluluk olduğunu da göstermektedir. Üçüncü Yol, eski sol görüşlerin etkisini yitirdiği ve yeni sağ'ın fikirlerinin de yeni gelişmeler karşısında yetersiz kaldığı ve tezatlar içerdiği bir dünyada sosyal demokrasinin yeniden canlanmasını temsil etmektedir. Bkz. Anthony Giddens. (2000). *Üçüncü Yol ve Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. İstanbul.

şiddet uygulayan bir rıza fikrini de geliştirdiğini söyler. Bunun da, denetleyen ve denetlenenin kişisel iktidardan ulus egemenliğine doğru evrildiği bir rıza üretimi ve ulus-devlet çerçevesinde bir potalaşma sürecinde olduğunu belirtir. Bu çerçevede, ulus-devletin Giddens “bir toplumun yöneticilerinin başarılı bir biçimde, şiddet araçlarının (ordu ve polis) denetimini tek elde topladıkları ve bu denetimin, sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde yönetimlerini destekleyen başlıca yaptırım olduğu siyasi yönetim kurumlarını kapsayan bir devlet” olarak tanımlamaktadır (Giddens, 2005, 146).

Ulus-devletler ve buna bağlı olarak ulusal siyasi liderler hala güçlü müdürler, yoksa dünyayı şekillendiren güçler karşısında büyük ölçüde eli kolu bağlanmış bir konuma mı gelmişlerdir? sorularına ilişkin Giddens şu saptamayı yapmaktadır: “Ulus-devletler gerçekte hala güçlüdür ve siyasal liderlerin de dünyada oynayacak rolleri vardır. Ama aynı zamanda, ulus-devletin gözlerimizin önünde yeniden şekillenme sürecini de kimse yadsıyamaz. Ulusal ekonomik politika artık eskisi kadar etkili olamaz. Daha önemlisi, jeopolitiğin geçmişteki biçimleri eskidiğine göre, uluslar kimliklerini yeni baştan düşünmek zorundadırlar” (Giddens, 2000a, 29). Giddens, Ohmae’nin ileri sürdüğü ulus-devletin hayali bir olgu konumuna gelmekte, yönetimlerinde varlıklarını yitirmekte olduğu iddiasını reddederek ulus devlet yapısının bir değişim içinde olduğunu ancak küreselleşmenin yeni talepler ve aynı zamanda yeni kimliklerin üretilmesi için yeni fırsatlar yaratmak suretiyle etkisini gösterdiğini ileri sürer (Giddens 2000: 43).

Giddens, büyük olasılıkla küreselleşmiş toplumsal ilişkilerin gelişmesinin, ulus-devletlere (en azından bazılarına) bağlı milliyetçi hislerin azalmasına hizmet ettiğini ama aynı zamanda daha yerel milliyetçi hislerin yoğunlaşmasına sebep olduğunu söyleyerek hızlanmış küreselleşmenin koşullarında, ulus-devletin “hayatın büyük sorunları için çok küçük, hayatın küçük sorunları için çok büyük hale geldiğine gönderme yapar (Giddens, 2000c, 81). O, ulus-devletleri coğrafi ve dünya üzerindeki etkileri ile küreselleşmeye katılımları bağlamında sınıflandırmanın yanında bir de oluşumları açısından “Klasik, Sömürgeleşmiş, Sömürgeleşme sonrası, Modernleşen” ulus-devletler olarak sınıflandırır (Giddens, 2005:350).

Giddens, küreselleşme üzerine yapılan tartışmalarda, uluslar arası ilişkiler kuramcılarının ayırt edici şekilde ulus-devlet sisteminin gelişimine odaklandıklarını ve onun Avrupa’daki kökenlerini ve ardından tüm dünyaya yayılışını tahlil ettiklerini söyler. Ona göre, ulus-devletler uluslararası alanda birbirleriyle ve ulus-ötesi türde diğer örgütlerle ilişkiye giren oyuncular olarak görülüyor. Küreselleşmenin büyümesinin büyük ölçüde benzer resimlerini çizdiklerini söyleyerek ulus-devletlerin gitgide kendi içişleri açısından daha önce olduklarına kıyasla daha az egemen oldukları savunuluyor ama bugün pek azı gelecekte- bu yüzyılın başında pek çok insanın gerçek bir umut olarak gördüğü- bir ‘dünya devleti’nin oluşumunu öngörüyor (Giddens, 2008, 82).

Giddens’a göre, bu görüş tümüyle yanlış olmasa da, bazı önemli itirazlar öne sürülmelidir. Burada kullandığı şekliyle küreselleşme kavramının sadece bir boyutuna değiniyor ve devletlerin uluslararası eşgüdümünü örnek veriyor. Ona göre, “devletlere birer oyuncu gibi bakmak kullanışlı olabilir ve bazı bağlamlarda anlamlıdır. Fakat devletleri uluslararası alanda birbirleriyle ve öteki örgütlerle bağlantıları olan oyuncular olarak görmek devletlerin arasında veya dışında olmayıp da yalnızca devlet ayrımlarını enine kesen toplumsal ilişkileri anlamayı zorlaştırmaktadır”.

O, küreselleşmenin dört boyutu olduğunu söyleyerek; kapitalist dünya ekonomisi, ulus-devlet sistemi, askeri dünya düzeni ve uluslararası iş bölümü olmak üzere bu dört boyutu sıralar. Ona göre, ticari kuruluşlar, özellikle de ulus aşırı şirketler, ellerinde çok büyük ekonomik güç bulundurabilirler ve kendi ülkelerinde ki ya da herhangi başka bir ülkedeki siyasaları etkileme gücüne sahiptirler. Ama bazı anahtar konularda güçleri devletlerinkine rakip olmaz- burada toprak hâkimiyeti ve şiddet aygıtlarının denetimi özellikle önemlidir. Bu bağlamda ulus-devletler, küresel siyasal düzendeki başlıca aktörler ise, şirketlerde dünya ekonomisi içinde esas faillerdir (Giddens, 1998, 72).

Giddens, bütün ulus-devletlerin, kapitalist olsun devletçi sosyalist olsun, dünyanın kalkınmış kesimleri içinde, vergi gelirlerinin temeli olan refah üretimi için öncelikle sanayi üretimine bağlı olduklarını söyler. Batı ve Doğu Avrupa toplumlarının ikisinin de büyüme peşinde olmalarının kaçınılmaz olarak ekonomik çıkarlarını devletlerin uluslararası arenada takip ettikleri politikalarda ön plana çıkardıklarını ileri sürer. Ama tarihsel maddeciliğin tesiri altında olanlar dışında herkes için açık olduğu üzere ulus-devletlerin maddi çıkarları yalnızca gerçek veya sanal, saf ekonomik endişeler tarafından yönetilemeyeceğini de vurgular. Ona göre, tikel bir devletin küresel politik düzen üzerindeki etkisi refah seviyesi tarafından belirlenir. Fakat devletler güçlerini egemenlik becerilerinden alırlar. Ekonomik makineler olarak değil, ülkeye dair hakları konusunda kısıkanç, ulusal kültürlerin beslenmesi konusunda endişeli ve diğer devletler veya devletler ittifaklarıyla stratejik jeopolitik ilişkileri olan ‘oyuncular’ olarak hareket ederler (Giddens 2012: 85).

Giddens, ulus-devlet sisteminin uzun zamandır bir bütün olarak modernitenin dönüşlülük özelliğine katıldığını söyleyerek daha önce işaret ettiği sebeplerden dolayı, egemenliğin yalnızca varolmasının bile dönüşlülüğün denetlediği bir şey olarak anlaşılması gerektiğine işaret eder. Ona göre, egemenlik ulus-devlet sisteminin erken döneminde sınırların resmi ve kesin hale gelmesi süreciyle bağlantılıdır: Devletin ilan ettiği ülke sınırları içinde özerklik, başka devletlerin bu sınırları tanınması ile geçerlik kazanır (Giddens, 2012, 85).

Günümüzde devletler sistemi açısından Giddens: “devletler ilerlemeye yönelik (güvenlik-refah toplumu- eşitlikçi temsil gibi) bir söylemi her zaman için canlı tutmuşken, birincisi bu söyleme ilişkin iç toplumdaki inanç zedelenmesi; ikincisi ise bu idealist söylemin dış toplumda hiç başarılamamış olmasını izleyen anarşik bir söylem bireyi yeni olanakların keşfine yöneltmektedir. Belirli rutinler devam ettirilmekle birlikte sistemin güvenliği ve dolayısıyla kural ve kaynakları ciddi aşınmışlık emareleri göstermektedir. Bizatihi devletin tekrar sorunlaştırılması ve topluma onun içinde ve dışında yer verilmesine yönelik bilimsel arayış da, doğrudan ontolojik güvenliğin ve onun üst bağlamların geleceğine ilişkindir. Bu yeni kurallar, kaynaklar, pratikler, araçlar ve amaçlar anlamına gelmektedir” şeklindeki sözleriyle ulus-devletin geleceğine ilişkin yeni sorunlara işaret eder (Giddens, 2012, 925).

Ona göre, devlet kavramının kendisi de modern disiplinler açısından bir pratik bilince düşmüş, a priori bir özellik taşımaya başlamıştır. Dolayısıyla sözgelimi devlet kavramının tarihsel oluşumunun da usavurmaya dayalı bir bilinçlilikle tekrar ele alınması gerekliliği doğmaktadır. Bu devlet ve ötesine ilişkin olumlu/olumsuz bir önerme olanağı sunabileceği gibi mevcut sistemin ontolojik güven sarmalıyla da hat safhada yakından ilintilidir. Zira a) yapı aktöre dışsal değildir, onun pratiklerinden doğar. Kural ve kaynaklar doğum sürecinde a posteriori bir özelliğe sahip olmakla birlikte, sistemin içine sonradan doğanlar için a prioridir ve ontolojik güvenlikteki kaymaya bağlı olarak kural ve kaynakların yeniden usavurulabilip doğallaştırılabileceği gibi yanlışlanabilip vazgeçilebilmesi ihtimali de mevcuttur. b) Yapı pratiklerinden doğduğu için ve bunun kaynakları içinde anlamsal kodlamaların da bulunması nedeniyle, kuramsal üretimler de, kaynaklık etme ve yön verme açısından toplumsal sistemlerin (yeniden) üretiminde belirleyici role sahiptirler. Ona göre, günümüzde ulus-devletin sonuna tanıklık ettiğimizi söylemek yanlış olur. Zira bugün, dünyadaki her ülke bir ulus-devlettir ya da öyle olmanın özlemini çekmektedir (Giddens, 2012:929).

Ona göre, küreselleşmenin diyalektik doğasının bir yönü de devletler sisteminin dönüşlülüğüne ilişkin merkezileşme eğilimi ile tikel devletlerin egemenliği arasındaki ‘it ve çek’ ilişkisidir. Böylece, ülkeler arası etkinliklerin uyumu bazı açılardan bireysel egemenliği azaltırken öte yandan çeşitli yollardan güçlerini birleştirerek devletler sistemi içindeki etkilerini arttırmaktadır. Aynısı savaşla bağlantılı olarak devletlerin sınırlarını tanımlayan ve yeniden tanımlayan erken kongreler ve Birleşmiş Milletler gibi gerçekten küresel failer için de geçerlidir (Giddens, 2012, 85).

Sonuç

Günümüzde küreselleşmenin ne olduğu, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel açılardan yarattığı olumlu-olumsuz etkileri, özellikle küreselleşme olgusu karşısında ulus-devletlerin durumu ve geleceği hakkında değişik görüşler ileri sürülmekte ve bu konularda tartışmalar devam etmektedir. Bu yüzden, küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bununla birlikte küreselleşmenin, bugün başta ekonomi olmak üzere toplum yaşamının hemen her alanında varlığını ve etkinliğini hissettirdiği, gün geçtikçe geri dönüşü olanaksız bir süreç niteliğine büründüğü yadsınamaz bir gerçektir. Habermas, küreselleşme kavramı ile devam etmekte olan bir süreci kastederek, küreselleşmeyi ulaşım, iletişim ve mübadele münasebetlerinin milli sınırlardan taşacak şekilde yoğunlaşması ve çapının büyümesi olarak ifade etmektedir. Giddens için de, küreselleşme birbiri içine geçmiş sayısız küresel ağın ürünü olarak görülmektedir.

Ulus-devlet sistemi de küreselleşme sürecinde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Ulus-devlet yapısının ortaya çıkış nedenleriyle ilgili birçok görüş bulunmasına karşın, genel olarak kapitalist ekonominin ortaya çıkışı ile ilişkilendirilir. Giddens, ulus devletlerin ortaya çıkışı orijinini ‘ulusçuluk’ kavramında bulurken, Habermas, ulus devletin ortaya çıkışında kamudaki, yapısal dönüşümleri ve pozitif hukukun egemenliği unsurunu kabul etmektedir. Habermas’ın bu düşüncesi, “ulus” ve “ulusçuluk” kavramlarının çok eski dönemlerden beri var olduğu savına dayanmaktadır.

Ulus-devletin ortaya çıkışını sağlayan etmenler göz önüne alındığında hem milliyetçilik hem de kamusal alandaki yapısal değişimlerin bu süreçte önemli bir yere sahip oldukları gözlenmiştir. Ulus-devlet, toplumsal, ekonomik ve politik açıdan çok etmenli bir oluşum ve gelişim süreci geçirmiştir. Habermas’a göre aydınlanma çağının başlaması sonucunda, kilise ve din adamları etkisini yitirmeye başladıktan sonra devlet meşruiyetini ulustan almaya başlamıştır. Ulus-devletin şu sıralar, tarihte elde ettiği kazanımlarının

bilinciyle kimliğinde ısrarla direnmekte olduğunu çünkü, küreselleşme sürecinin onu hızla sollamakta ve güçten düşürmekte olduğunu ifade eder. Giddens ise ulus-devletlerin ortaya çıkışında etkili olan faktörleri; endüstriyel ve askeri güç; ulus-devletin yönetim organizasyon biçiminin bütün dünyada kabul görmesi ve sonuncusu tarihsel gelişim faktörü olarak özetlemektedir. Giddens'a göre, küreselleşme süreciyle ülkelerin egemenliklerini yitiriyor gibi görülmelerinden ziyade toprak temeline dayanmayan yeni ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimlerine yanıt olarak yeniden yapıyor şeklinde kabul edilmelidir.

Giddens, ulus-devletin eğitim, sağlık gibi toplumsal yaşam unsurlarının sağlanması, şiddet araçlarının kullanımı ve denetimini tekeline alma, kendi denetimi altında bulunan bireyler hakkında yaptırım ve bilgi sahibi olma, endüstri ve kapitalizmin gelişimini denetleme, merkezden etkileme gibi yetkileri olduğunu belirtmektedir. Giddens gibi, ulus-devlet biçiminin ortaya çıkışını modern devletle ilişkilendiren Habermas, ulus-devletlerin varlığını başarı ile sürdürebilmesini Weber'in ideal-tipik kavramı üzerinden değerlendirirken, önce devletlerin diğer yönetim biçimlerinden ayıran niteliklerini ortaya koyar.

Giddens'ın ulus-devleti, "işaretlenmiş sınırları olan bir bölge üzerinde bir idari tekel sürdüren, hükmü kanun ve iç ve dış şiddet araçlarının kontrolü ile onaylanan bir kurumsal hükümet şekilleri dizisi" (Giddens, 2005,165) şeklinde tanımlar. Ona göre, ulus-devletler geleneksel devletlerdeki kentlerin yerine geçmiştir. Habermas'a göre ise ulus-devlet klasik tanımı ile "hukuki bir içerik taşıyan egemen güce sahip, coğrafi sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş, yönetimine dâhil olan yurttaşlarının toplumsal yaşamını belirli kurallar koyarak güvence altına almış, politik bir yapılanma biçimidir. Giddens, Habermas'dan farklı olarak, ulus-devleti biçimlendiren ve diğer devlet sistemlerinden ayıran yönün, yasal düzenlemeler, kamu ile özel hukuk ayırımı gibi etkenlerde görmez. Ona göre ulus-devletin temeli, Orta ve Kuzey Avrupa'nın birleşik prensliklerindedir; "mantıksal değil, romantiktir" (Giddens, 2005, 162-163). Habermas için pozitif hukukun egemenliği ulus-devlet yapılanmasında önemli bir mihenk taşıdır. Habermas, bugün çoğumuzun yasal çerçevelerle belirlenmiş, örgütlenmiş ulus-devletlerde yaşadığımızı belirterek, modern devlet yapılanmasının ulusal yönetim biçimleri ortaya çıkmadan da var olduklarını söyler. Ulusu, soylu ulus ve halkçı ulus olarak ikiye ayıran Habermas, halkçı ulus bilincini, -o dönemin aydınlarının başı çektiği ancak halk üzerinde büyük etki bıraktığı geniş kitlelerin hareketlerine yol açan- soylu ulusun dönüşümü olarak açıklar.

Modern devletlerin, geleneksel devletlerden daha nüfuzlu oldukları konusunda Habermas'a katılan Giddens, ulus devletlerin toplumsal yapıyı değiştirdiğinden söz eder. Giddens, Habermas'ın modern devletin ulus-devleti ortaya çıkardığı inancını yetersiz görmektedir. Giddens öncelikle ulus-devletin ortaya çıkışını mutlak yetkili, geleneksel devlet yapılarını inceleyerek Avrupa devlet sistemini ortaya koyarak değerlendirir. Habermas 17.yüzyılda ortaya çıkan modern devleti yeni bir yönetim ve devlet biçimi olarak değerlendirirken, Giddens geleneksel yönetim yapılarını da ulus-devlet adı altında değerlendirmektedir. Her ikisi de küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devlet yapısındaki dönüşüm ve değişimi vurgulamakla birlikte varlığını devam ettireceği konusunda hemfikirdirler.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir (1999). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Brubaker, Rogers. (2009). *Fransa ve Almanya'da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*. Çev. V.Pekel. Ankara: Dost Kitabevi.
- Demir, Sertif. (2012). 20. ve 21. Yüzyılların Başlangıç Dönemlerinin Karşılaştırılması: Örtüşen ve Ayrışan Olguların Bir Analizi. *Gazi Akademik Bakış* Cilt 5 Sayı 10 Yaz, ss.207-228
- Ener, Meliha ve Demircan, Esra. (2006). Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 198-218.
- Erözden, Ozan. (1997). *Ulus-Devlet*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Giddens, Anthony. (1999). *Toplumun Kuruluşu*. Çev. H. Özel, Ankara : Bilim ve Sanat Yayınları,
- Giddens, Anthony. (2000a). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giddens, Anthony (2000b). *Modernliğin Küreselleşmesi*. Çev. Mehmet Celil Çelebi.
- Giddens, Anthony. (2000c). *Üçüncü Yol ve Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*. Çev.M. Özay. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, Anthony. (2004a). *Modernliğin Sonuçları*. Çev. Ersin Kusdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2004b). *The Progressive Manifesto*. London: Polity.
- Giddens, Anthony. (2005). *Sosyoloji-Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*. Çev. Ülgen Yıldız Battal, Ankara: Phoneix Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2005). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çev. Cumhuriyet Atay, İstanbul: Devim Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2012). *Sosyoloji*. Yayına Haz. Cemal Güzel. 5. Basım. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Held, David. & McGrew, Anthony. (2008). *Küresel Dönüşümler*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Huntington, Samuel. (1996). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. Çev. M.Turhan ve Y.C. Soydemir. İstanbul: Okulayn Us.
- Keyman, Fuat. (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9.
- Habermas, Jürgen. (1996). *Öteki Olmak, Öteki'yle Yaşamak*. Çev. İlnur Aka, İstanbul.
- Habermas, Jürgen. (2002). *Küreselleşme ve Millî Devletlerin Akıbeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Habermas, Jürgen. (2005). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (1999). *Avrupa Siyasi Birliği ve Türkiye*. Ankara: T.C. Merkez Bankası.
- Parlak, İsmet. (2010). Ulus Devletteki Dönüşüm. *Doğu Batı Dergisi*, 13(54), 139-168.
- Sevim, Hüseyin. (2006). Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus- Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek. *Uluslar Arası İlişkiler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, ss.89-124
- Şen, Faruk. (2008). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*. Ankara: Yargı Yayınevi
- Yılmaz, Sait. (2013). 21. Yüzyılda Neler Olacak? <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri>